

TÜRK ŞİİRİNDE KULLANILAN TÜRKÇEYE YÖNELİK METAFORLAR

Emine Kolaç*
Nurullah Ulutaş**
İsmail Süphandağı***

Özet

Bu araştırmanın temel amacı, Türk şiirinde Türkçeye yönelik kullanılan metaforları belirlemektir. Araştırma, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri ile sınırlandırılmıştır. Şairlerin Türkçeye yönelik olarak ürettikleri metaforların aynı zamanda onların Türkçeye bakış açıları hakkında ipucu vereceği düşüncesi de araştırmanın desenlenmesinde etkili olmuştur.

Araştırmada belirlenen genel amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Türk şiirinde Türkçeye gönül vermiş şairlerin şiirlerinde kullandıkları “Türkçe” ye yönelik metaforlar nelerdir?

2. Şairlerin kullandıkları “Türkçe” ye yönelik metaforlar, ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?

Bu araştırma, tarama modeline uygun olarak desenlenmiştir. Araştırma verileri, doküman incelemesi yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma 1923 sonrası Türk şiiriyle sınırlandırılmıştır. 1923 sonrasında eser veren 28 şairin 117 şiiri bu amaca odaklı olarak incelenmiştir. Bulunan metaforlar betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiş, elde edilen bulgular nicel olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Türkçe, Türk Edebiyatı, Türk Şiiri.

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü,
emine_kolac@hotmail.com

** Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,
nurullahulutas@gmail.com

*** Okutman, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,
sdagi1970@gmail.com

THE METAPHORS ABOUT TURKISH LANGUAGE IN TURKISH POEMS

Abstract

Main purpose of the study is to determine metaphors about Turkish in Turkish poetry. The research is limited to the Republican Period Turkish poetry. It was thought that metaphors about Turkish reflect poets' perspective to the Turkish. This idea was one of the factors of realizing the study.

The following questions were addressed to reach main purpose:

1. What are metaphors about Turkish in Turkish poetry used by poets set their heart on Turkish?

2. What are the conceptual categories of metaphors about Turkish in Turkish poetry used by poets?

This study was designed in accordance with survey model. Document analysis takes place in the qualitative research methods. The study is limited to Turkish Poetry after 1923. 117 poems belong to 28 poets was examined in terms of this purpose. Metaphors which are the main data source of the study was analyzed with descriptive analyze technique. Findings were presented quantitatively.

Key Words: Metaphor, Turkish, Turkish Poetry, Turkish Literature

1.GİRİŞ

Metafor sözcüğü “bir yerden başka bir yere götürmek” anlamına gelen Yunanca “metafora” sözcüğünden türemiştir. “Öte” anlamına gelen meta ve taşımak anlamındaki “pherein” kelimeleri birleşerek metafor sözcüğünü oluşturmuştur¹. Metaforlar anlamla ilgili boşluğu doldurmada, benzerlik kurmada ve karşılaştırmalar yapmada etkili bir araç görevi görür. Metafor kullanma gelişigüzel bir etkinlik değil, özen gösterilerek, üzerinde düşünülerek gerçekleştirilmesi gereken bir etkinliktir².

Lakoff ve Johnson metaforu, bir şeyin başka bir şeye dayanarak anlaşılması şeklinde tanımlamış (1980) ve bu tanımla birlikte bilişsel dilbilim yaklaşımının temellerini atmışlardır. Bu yaklaşıma göre metafor, bir kavramsal alanın başka bir kavramsal alana dayanarak anlaşılması olarak tanımlanmıştır. “Kavramsal alan (A), kavramsal alan (B)’dir” şeklinde formüle edilen metafor, kavramsal metafor olarak isimlendirilmiştir. Kavramsal metafor iki kavramsal alandan oluşmakta ve bir alan diğerine dayanarak anlaşılmalıdır. Lakoff ve Johnson tarafından ortaya konan Kavramsal Metafor Teorisi’ne göre

¹ Edward P. J. Corbett, ve Robert J. Connors, Classical Rhetoric for the Modern Student, 4.th Edition. Oxford University Press, 1999, 123

² A., Oğuz, 2005, “Öğretmen Eğitim Programlarında Metaphor Kullanma”, Ed.: H. Kıran, XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Denizli, 587

metaforlar, düşünce ve dili şekillendiren, belli bir yapıya kavuşturan unsurlardır³.

Kavramsal Metafor Teorisi'nde metafora bakış açısı şu şekilde özetlenebilir:

- Metafor kelimelerin değil, kavramların niteliğidir.
- Metafor, yalnızca sanatsal veya estetik kaygılarla değil, belirli kavramların daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla kullanılır.
- Metafor çoğunlukla benzerliğe dayanmaz.
- Metafor özel bir yeteneği olmayan sıradan insanlarca gündelik hayatta büyük bir zihinsel çaba gerektirmeden kullanılır. Çünkü metafor, insan zihnine işleyen bir düşünce figürüdür.
- Metafor bir süs, gereksiz bir dekor değil, düşüncenin ve akıl yürütmenin vazgeçilmez bir parçasıdır. Düşündüğümüz ve kendimizi dil ile ifade ettiğimiz sürece metafor üretmeye devam ederiz⁴.

Metaforik düşünmenin özünün, yeni bir kavramı veya ifadeyi başka bir şey ile ilişkilendirmek olduğu söylenebilir⁵. Bir resim bin kelimeye bedelse, bir metafor da bin resme bedeldir. Bir resim sadece statik bir simge sunarken, bir metafor bir şey hakkında düşünmek için zihinsel bir çerçeve sunar diyen Shuell⁶, metaforların önemi açısından ciddi bir vurgulamada bulunmuştur.

Metafor kullanımı hemen her alanda mümkündür. Güzel sanatların her kolunda metafor kullanımına rastlanmaktadır. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren metafor kullanımında önemli bir artış gözlenmektedir. Güzel sanatların bir kolu olan edebiyatta da metafor kullanımının önemli bir yeri vardır. Edebiyatın her türünde olduğu gibi şiirde de metafora yaygın olarak başvurulmaktadır. Şiirin, bir dilin sanat ve estetik anlamda en üst düzeye ulaştığı sanat dalı, şairlerinse kullandıkları metafor ve zengin çağrışımlarla dili en iyi kullanan sanatçılar oldukları söylenebilir. Türk şiirinde Türkçeye yönelik olarak kullanılan metaforları belirlemek aynı zamanda şairlerin Türkçeye bakış açılarını da ortaya koymak anlamına gelmektedir.

³ Zoltan Kövecses, "Edebiyatı Metafor", Kitaplık, S. 65, Ekim 2003, 67

⁴ G., Lakoff, & M. Johnson, *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press. Theory, and Fields of Application'. Forum: Qualitative Social Research. 1(2), 1980.

⁵ M. C., Williams, , "Encouraging Creativity In University Education by Using Metaphors and Rich Pictures", In Proceedings of the Third Biennial Communication Skills in University Education (CSUE) Conference, Edith Cowan University, Western Australia, 1-6, 2000, p.2.

⁶ T. J., Shuell, Teaching And Learning as A Problem Solving, Theory into Practice, 29, 2, 1990, p. 102-108.

TÜRK ŞİİRİNDE KULLANILAN TÜRKÇEYE YÖNELİK METAFORLAR

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Türk şiirinde kullanılan Türkçeye yönelik metaforları belirlemektir. Araştırma, Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri ile sınırlandırılmıştır. Şairlerin Türkçeye yönelik olarak ürettikleri metaforların aynı zamanda onların Türkçeye bakış açıları hakkında ipucu vereceği düşüncesi de araştırmanın desenlenmesinde etkili olmuştur. Araştırmada belirlenen genel amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Cumhuriyet sonrası Türk şiirinde Türkçeye yönelik olarak kullanılan metaforlar nelerdir?

2. Cumhuriyet sonrası Türk şiirinde Türkçeye yönelik olarak kullanılan metaforlar, hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?

Tarama modeline göre yapılan bu araştırmada 1923 sonrası şairlerin şiirleri esas alınmıştır. Toplamda 28 şairin 117 şiir değerlendirmede yer almaktadır. Araştırmanın temel veri kaynağı olarak değerlendirilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiş, elde edilen bulgular nicel olarak sunulmuştur.

2. YÖNTEM

Araştırmada öncelikle Türk edebiyatı kaynaklarına dayalı olarak 1923 sonrasında Türkçeye yönelik şiirler yazan şairler araştırılmıştır. Araştırmada yer alan şiirlerin belirlenmesinde, Hasan Kolcu ve Gürkan Yavaş'ın hazırlamış olduğu *Türkçenin Şiiri* adlı kitaptan yararlanılmıştır. Araştırma sonunda 28 şairin ismine ulaşılmıştır. Bu şairlerin şiirleri tek tek incelenmiş ve bu şiirler arasından araştırmanın amacına uygun olan 117 şiir araştırma kapsamına alınmıştır. Aşağıdaki tabloda araştırma kapsamına giren şair ve şiirlere yönelik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırma kapsamındaki şair ve şiirlere yönelik dağılım

Şair (f)	Şiir (f)
Fazıl Hüsni Dağlarca	30
Bahtiyar Vahapzade	7
Bahaettin Karakoç	5
Mikdat Bal	4
Kenan Çarboğa	4
Mehmet Postalli	4
Bedri Rahmi Eyuboğlu	4
Behçet Kemal Çağlar	4
Cemal Süreyya	4
Ceyhun Atuf Kansu	4
Hasan Sancak	4

Naim Yalnız	4	
Kazım Nami Duru	4	
İsmail Ali Sarar	3	
Celâl Ertuğay	3	
Mehmet Salihoğlu	3	
İbrahim Minnetoğlu	3	
Orhan Aras	3	
İbrahim Coşar	3	
Hasan Hüseyin Yılmaz	2	
Süleyman Karacabey	2	
Fuat Gürsoy	2	
Ramazan Özütürk	2	
Dursun Elmas	2	
Adil Oğuz	2	
Osman Öcal	2	
Fuad Şemsi İnan	2	
Rıfat Ilgaz	1	
Toplam	28	117

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmanın ilk aşamasında, araştırma kapsamına alınan 117 şiir, üç araştırmacı tarafından amaca uygun olarak tek tek incelenmiştir. Şiirlerde yer alan metaforların analizi ve yorumlanması süreci aşağıdaki aşamalarla gerçekleştirilmiştir.⁷

1)Listeleme aşaması 2) Sınıflandırma aşaması 3) Kategori geliştirme aşaması 4) Geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması 5) Nicel veri analizi.

Aşama 1: Listeleme Aşaması: Bu aşamada şiirlerde metaforun geçtiği bölümler renkli kalemle kullanılarak işaretlenmiş ve Türkçeye yönelik olarak kullanılan metaforların geçici bir listesi oluşturulmuştur.

Aşama 2: Sınıflandırma Aşaması: Bu aşamada her metafor ayrıştırılmış ve diğer metaforlarla olan benzerlikleri ve ortak özellikleri bakımından analiz edilmiştir.

Aşama 3: Yeniden Organize Etme ve Derleme Aşaması: Bu aşamada geçici olarak oluşturulan metafor listesi araştırmacılar tarafından

⁷ Nilüfer Özabacı ve Bircan Ergün Başak, "A Metaphor Analyses about the Classroom Teachers' Perceptions for The Students with Learning Disabilities" 2. International Conference on Special Education, (18-21 July), Anatlaya, Türkiye, 2008.

yeniden gözden geçirilmiş, üçüncü bir uzmanın görüşüne başvurularak metafor listesine son şekli verilmiştir.

Bu liste iki temel amaca yönelik olarak derlenmiştir:

1) Metaforları, belli bir kategori altında toplayıp başvuru kaynağı olarak kullanmak.

2) Araştırmının veri analiz sürecini ve yorumlarını geçerli kılmak.

Aşama 4: Kategori Geliştirme Aşaması: Listelenen Türkçeye yönelik metaforlar, şiirlerde geçtikleri yerler göz önünde bulundurularak 10 kavramsal kategori altında toplanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda 3. aşamada oluşturulan metafor listesi temel alınıp her metafor imgesi Türkçe açısından yeniden incelenmiş ve belli bir kodla kodlanmıştır. Bu metaforlar karakteristik özellikler bakımından ifade edilerek kavramsal kategori başlıklarına dönüştürülmüştür.

Aşama 5: Geçerlik ve Güvenirliği Sağlama Aşaması: Geçerlik ve güvenilirlik, araştırma sonuçlarının inandırıcılığı için oldukça önemlidir. Toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi nitel bir araştırmada geçerlik açısından önemli bir aşamadır⁸.

Bu araştırmada araştırma sonuçlarının geçerliğini sağlamada iki önemli sürece yer verilmiştir:

1) Veri analiz süreci

2) Bulguların işlenmesinde ve yorumlanmasında şiirlerde yer alan metafor imgeleri temel veri kaynağı olarak kullanılmış ve her kavramsal kategoriyi oluşturan alt özelliklerin her biri en az bir şiirin metafor imgesiyle desteklenmiştir.

Araştırmının iç güvenirliliğini sağlamak için iki yol izlenmiştir. İlk olarak araştırmacıların her biri araştırmanın başından sonuna kadar her aşamada uyum içinde çalışarak birlikte hareket etmişlerdir. İkinci yola ilişkin olarak araştırmada geliştirilen 10 kavramsal kategori altında verilen metaforların söz konusu kavramsal kategoriyi temsil edip etmediğine karar vermek üzere uzman görüşlerine başvurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda farklı üniversitelerde görev yapan iki öğretim üyesine iki liste verilmiştir:

1) Metafor imgelerinin alfabetik sıraya göre dizili olduğu liste

2) On kavramsal kategorinin rastgele dizili olduğu liste.

Aşama 6: Nicel Veri Analizi İçin Verilerin SPSS Paket Programına Aktarılması: 65 adet metaforun tamamlanmasından ve bu metaforların oluşturduğu 10 adet kavramsal kategorinin geliştirilmesinden

⁸ A. Yıldırım ve H. Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara, Seçkin Yayınevi, 2005, 257

sonra bütün veriler SPSS programına aktarılmıştır. Bu işlemten sonra ilk olarak her bir metaforu ve kategoriye temsil eden şiir (f) ve yüzdesi (%) hesaplanmış, sonuçlar analiz edilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Verilerin ayrıntılı ve doğrudan sunulmasının sonuçların geçerlik ve güvenilirliği açısından önemli olduğu, bu sayılar yoluyla genellenebilir sonuçlara ulaşmanın amaçlanmadığı bu tür araştırmalarda temel olan, araştırılan konu ile ilgili betimsel ve gerçekçi bir tablo sunmaktır.⁹ Bu araştırmada da metaforlar olduğu gibi betimlenmiş, elde edilen bulguların genellenmesi yoluna gidilmemiştir.

Genel Bulgular

1. 28 şaire ait 117 şiirin incelenmesi sonucunda Türkçeye yönelik olarak toplam 65 metafor belirlenmiştir.

2. Toplam 65 metafor 10 ayrı kavramsal kategori altında değerlendirilmiştir.

3. Metaforların 10 kavramsal kategoriye dağılımına bakıldığında en az metaforun “köprü” (4) ve “güzellik” (4) kategorileri altında toplandığı, bunları tarihsel unsur (5), Türkçenin zenginliği (5), Türkçenin akıcılığı (5), Türkçenin gücü (5), Türkçenin söyleyiş güzelliği (5)’ nin izlediği, aydınlatıcı özellik (8), milli varlık unsuru (11) ve milli benlik unsuru (15)’ nun en fazla metafor içeren ilk 3 kategori içinde yer aldığı görülmüştür.

Kavramsal Kategoriler

Kategori 1. Tarih, Kültür Mirası ve Köprü Unsuru Olarak Türkçe Kategorisinde Yer Alan Metaforlar:

Bu metaforlara ilişkin bilgiler Tablo 2’de yer almaktadır. Tablo 2’ ye göre bu kategoriye toplamda 13 şiir ve 9 metafor temsil etmektedir. Tabloda, Türkçenin tarih, kültür ve geçmişle gelecek arasındaki köprü özelliğinin vurgulandığı bu kategoride yer alan metaforlara ve her bir metaforun yer aldığı şiir sayısına yer verilmiştir.

⁹ A. Yıldırım, ve H. Şimşek, a.g.e., s. 187

Tablo 2. Tarih, Kültür Mirası ve Köprü Unsuru Kategorisinde Yer Alan Metaforlar

METAFOR	Toplam f
Tarihin kaynağı	2
Tarihin delili	1
Tarih bağı	1
Zengin tarih	1
Atamın kültür mirası	1
Dün	2
Gelecek	2
Yarın	2
Yön	1
TOPLAM Şiir	13
Metafor	9

Bu kategorideki metaforlarda, şairlerin Türkçeyi tarihin kaynağı, delili, tarihsel bir bağ, zengin tarih, atalardan kalan kültür mirası ve geçmişle geleceği birbirine bağlayan bir köprü olarak gördükleri, onu bir yön belirleyici olarak algıladıkları görülmekte, dizelerde dilin tarih ve kültür ile olan ilişkisine vurgu yapılmakta, dün-bugün ve gelecek arasındaki köprü rolüne dikkat çekilmektedir. Dilin tarihle olan ilişkisinin bu denli sıkı olması onun zenginliğine dolaylı bir gönderme yapmaktadır.¹⁰

Bu kategoride yer alan metaforlar analiz edildiğinde toplam 13 şiirde bu metaforların yer aldığı, tarihin kaynağı, dün, gelecek ve yarın metaforlarının 2, tarihin delili, tarih bağı, zengin tarih, atamın kültür mirası ve yön metaforlarının ise 1'er defa tekrarlandığı görülmektedir.

¹⁰ "Prof. Dr. Aydın Sayılı (1978), "Dil zenginliği, belki her şeyden önce, sözcük dağarcığının zenginliğini dile getirir. Fakat ayrıca, zengin ve gelişmiş bir dilde, ifade incelik ve çeşitlilikleri; kullanışlı ve zengin içerikli kavram ve düşünce kalıpları: dilin telkin, çağrışım ve seçkin uygulama örnekleri yoluyla zımni olarak dile getirdiği düşünceler; renk, canlılık, kıvraklık ve heyecan unsurları; birkaç sözcükle geniş anlatı olanaklarının yaratılması veya ilham edilmesi; dil bilinci; dil duygusu, dil estetiği; dilin vurgu, ritm, ses uyumları gibi vasıfları; sarahat, dakiklik ve ince anlam ayırmaları, duyarlılığı gibi nitelikler hep dil zenginliğini belirleyen ve simgeleyen özelliklerdir." demektedir. Dilbilimci Prof. Dr. Doğan Aksan ise, "Bir dili zengin ya da yoksul olarak nitelemek için ilk akla gelen ölçütler konusunda şu dört soruyu soruyor: 1- Bir dildeki sözcük sayısı, özellikle kültür dili sayılan dillerle karşılaştırıldığında ne durumdadır? 2- Bir dil, doğadaki nesneleri, evreni, insan davranışlarını ayrı ayrı adlandırabiliyor, soyut kavramları yeterince karşılayabiliyor, bilimde, teknikte, sanatta oluşan kavramları kendi öğeleriyle anlatabiliyor mu? 3- Aynı kavram alanında çeşitli sözcüklere, değişik anlatım yollarına sahip mi? 4- Bir dilin söz varlığı acaba hangi ölçüde kendi sözcüklerinden oluşuyor?"(Cengiz Tosun, "Dil Zenginliği, Yozlaşma ve Türkçe", Journal of Language and Linguistic Studies, Vol.1, No: 2, October 2005, s. 141)

*“Tarihin delili ve kaynağıdır
Kültür pınarının bir membaidır
Bu dil bu milletin ses bayrağıdır
Türkçe düşün, Türkçe konuş, Türkçe yaz”* (Hasan Hüseyin Yılmaz, Türkçe Konuş)

Şair, Türkçe ile tarih ve kültür arasında bir bağ kurmaktadır. Ayrıca dikkat çekici bir unsur olarak dilin fonetik özelliğine gönderme yapmaktadır. Dilin ses yapısına yönelik vurgunun ayırıcı bir özellik taşıdığı söylenebilir. Bu yönüyle Türkçenin ‘ses bayrağı’ metaforuyla verilmesi imgesel dil anlamında bir kalite düzeyine işaret eder. Dilin tarihin bir delili olarak kullanılması, dilin tarihe şahitlik eden yanıyla ele alınmasıyla mümkün kılınmıştır. Dil ve tarih arasındaki ilişki, dilin şahitliği arasındaki nispetle vurgulanmıştır.

*“Dildir milletin yaşam omurgası
Dil anlatır hem sevgiyi hem yası
Türkçem Ata'mın kültür mirası
Türkçe okurum Türkçe yazarım”* (Süleyman Karacabey, Türkçem)

Bir milletin genel hassasiyetlerinin dil üzerinden anlatıldığını vurgulayan şair, dile yönelik romantik yaklaşımını öne çıkarmış, dile dair duygusal izlenimlerini dile getirmiştir. Genel olarak dil olgusu, insanileşmenin ilk adımını teşkil eder. Varlığı anlamlandırma yeteneğine sahip olan bir varlık olarak insan için en önemli araç kuşkusuz dildir. Şair, ilk iki dizede dolaylı olarak dilin evrensel özelliğine vurgu yapmakta, ikinci ve son mısradan ise dili milli bir hüviyetle ele almaktadır. Dil, her millet için yaşam omurgası olduğu gibi sevgiyi ve yası ifade etmesi de ona evrensel bir nitelik yükler. Bu olguları Türkçe üzerinden ifadelendirme geleneğine özel vurgu yapan şair, bir bakıma evrensel anlamda dilin önemine de gönderme yapmaktadır.

*“Beni hem dedemle, hem de nevemle
Bağlayıp uzanan tarih bağımsın.
Dünüm, geleceğim, üstelik hele
Benim söz hünerim, ses bayrağımsın”.* (Bahtiyar Vahapzade, Benim Anadilim)

İlk iki mısradan dil, kuşaklararası vazgeçilmez bir bağ olarak ele alınır. Tarihin sürekliliğine, nesiller arasındaki kopmazlık üzerinden belirlilik kazandırılmış, aynı zamanda bu olgunun dil imkânları üzerinden estetize edildiğine yapılan vurguyla da dilin sessel özelliğine dikkat çekilmiştir. Dilin, söz ve yazı eksenindeki varlığına dair burada dilbilimsel bir işaret de söz konusudur. Çünkü dil, sözün diğer adıyla konuşmanın esnekliği üzerinden kendini yeniler ve geliştirir. Konuşma ise söze dayalı bir eylemdir. Sözün,

değişen sosyal ortamlara kendini uyarlama yeteneği, konuşma üzerinden gerçekleşen bir dil faaliyetidir¹¹.

Kategori 2: Zenginlik ve Güzellik Çağrıştıran Bir Kavram Olarak Türkçe Kategorisinde Yer Alan Metaforlar

Bu metaforlara ilişkin bilgiler Tablo 3'te yer almaktadır. Tablo 3'e göre bu kategoriyi toplamda 9 şiir ve 9 metafor temsil etmektedir. Tabloda, Türkçenin zenginliğinin ve güzelliğinin vurgulandığı bu kategoride yer alan metaforlara ve her bir metaforun yer aldığı şiir sayısına yer verilmiştir.

Tablo 3. Zenginlik ve Güzellik Çağrıştıran Bir Kavram Olarak Türkçe

METAFOR	Toplam f
Bereketli toprak	1
Bin çiçekli renkli bahçe	1
Ekin	1
Kehkeşan	1
Verimli toprak	1
Gülümseyen çiçek	1
Nergiz	1
Gül	1
Dilber	1
TOPLAM Şiir	9
Metafor	9

Bu kategoride yer alan metaforlar, Türkçenin zenginliğini, anlatım güzelliğini ortaya çıkarmaya yönelik metaforlardır. Bu metaforların temelinde, Türkçenin güzellikleri içinde barındıran zengin bir dil olduğu vurgusunun yattığı dikkat çekmektedir. Bu kategoride yer alan metaforlar analiz edildiğinde toplam 9 şiirde her metaforun birer defa tekrarlandığı görülmektedir.

*“Ben var isem ana dilimle varım
Türkçem benim bereketli toprağım
Akan suların sesi ondadır
Güneşimin aydınlığı, sıcaklığı
Onunla güler, onunla ağlarım”* (Mehmet Salihoglu, Türkçem Benim)

Burada şair, bir insanın ana diliyle var olabileceğine dönük bir belirlemeye yer verir. Herhangi bir metaforun kullanılmadığı ilk mısradan

¹¹ F. D. Seaussure, Genel Dilbilim Dersleri, Linguistik Yayınları, 2008, s. 15-35

sonra Türkçe, 'bereketli toprak' imgesiyle dil imkânları bakımından zengin bir görünüme bürünür. 'Akan sular', 'güneşin aydınlığı' metaforlarını kullanan şair, dili tabiat unsurlarıyla anlatma yoluna başvurur. Dili, güneşin aydınlatıcılığı özelliğiyle birlikte ele alan şair, dil ile güneş arasında benzetme ilgisi kurar. Ona göre dil, bir insan hayatındaki heyecanların varlık alanına taşınmasına kaynaklık eder.

*"Ana
Sütüm
Bal çanağım
Sensin benim dayanağım
Ana
Dilim
Güzel Türkçem
Bin çiçekli renkli bahçem*

*Ay
Işığım
Seher yelim
Ak bulutlu gündüzüm
Seni bildim, her bilimi öğrendim" (İbrahim Minnetoğlu, Güzel Türkçem)*

Şair, anadili Türkçeyi varoluş dayanağı olarak görmektedir. Süt imgesini kullanarak dilin saflığına göndermede bulunurken; bal imgesi de onun hayat kaynağı olduğuna işaret etmektedir. Dil imkânlarına dolaylı bir gönderme olarak 'bin çiçekli renkli bahçem' benzetmesine nispet ettiği Türkçenin, dil zenginliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son dizede şair Türkçenin bilimsel işlevine atıf yapmaktadır.

*"Başka hiçbir dille olmaz bu dil eş,
Kehkeşândır; içi yüzlerce güneş.*

*Dil değildir bu, bu bir ab-ı revan
Dürr'rü cevherdir edenler feyezân!" (Fuad Şemsi İnan, Dil'im)*

Bu şiirde şair, Türkçenin diğer bütün dillerden üstün olduğunu vurgulamaktadır. Dil ile ilgili benzetmeleri genelde dile övgü şeklindedir. Dilin niteliğine ilişkin belirlemelerden çok, dili duygusal olarak gören şair, Türkçeyi bir 'dil hazinesi' olarak algılar. Zihinsel bir işlem olarak metafor, bir takım ilişkileri anlamak ve anlamlandırmak amacıyla kullanılır¹².

¹² Engin Sezer, "Dilde ve Edebiyatta "Yol" Metaforu", Kitaplık, S. 65, Ekim 2003, 91

Kategori 3. Söyleyiş Güzelliğini ve Akıcılığı İfade Eden Bir Kavram Olarak Türkçe:

Bu metaforlara ilişkin bilgiler Tablo 4'te yer almaktadır. Tablo 4'e göre bu kategoriyi toplamda 9 şiir ve 9 metafor temsil etmektedir. Tabloda, Türkçenin zenginlik ve güzelliğinin vurgulandığı bu kategoride yer alan metaforlara ve her bir metaforun yer aldığı şiir sayısına yer verilmiştir.

Tablo 4. Söyleyiş Güzelliğini ve Akıcılığı İfade Eden Bir Kavram Olarak Türkçe

METAFOR	Toplam f
Bülbülün gül ile ötüşmesi	1
Gülün bülbülü	1
Bülbül sesi	1
Turnanın avazı	1
Gönül kuşu	1
Coşkun ırmak	2
Çağlayan dere	2
Dağ çeşmesi	1
Ab-ı revan	1
Su	1
TOPLAM Şiir	12
Metafor	10

*"Sesimin bayrağı gülbankın gülü,
Özgürlük sancağı yuğumun dili,
Turnanın avazı gülün bülbülü,
Yabanın dilinden beridir Türkçe"* (Osman Öcal, Türkçe)

Şair, Türkçeyi özgürlük söylemiyle ilişkilendiriyor. Siyasi temsil olarak bayrağın taşıdığı anlamı dilsel olarak Türkçeye yükleyen şair, onu turnanın sesine benzetir ve gül – bülbül ilişkisi içinde aktarır. Son dizede şair, Türkçenin özgünlüğüne göndermede bulunur.

*"Hem çözümdür hem bilmece
Rüyalar dolusu gece
Sesten saray yapan hece
Sevdasıyla dolu başım
Türkçem benim gönül kuşum"* (Mehmet Zeki Akdağ, Türkçem Benim Gönül Kuşum)

Şair, dil imkânlarının fonetik zenginliğine işaret ederek, Türkçenin kendi içindeki sorunlarını aşabilen bir nitelikte olduğunu belirtir. Türkçeye en uygun olan veznin hece vezni olduğu dikkate alındığında, bu durumu sestem saray yapma metaforuyla dile getiren şair, dilin bu güzelliğine tutkun olduğunu vurgulamaya çalışır.

*“Bu şakıyan ses beni titretir yüreğimden
Bülbül sesi değil o, benim güzel Türkçemdir.*

.....
*Kıvrılır, döner, gider, getirir bolluk yere;
Çağlayan dere değil: Benim güzel Türkçemdir*

.....
*Bu kutlu görünüşte dersiniz bir ses mi var?
Parlıyan bir sestir o; benim güzel Türkçemdir.”* (Kazım Nami Duru, Güzel Türkçe)

Bu şiirde dilin akıcılığına değinen şair, dile karşı öznel beğenilerini dile getirir. Dilin ses imkânlarının şiirde hayranlık uyandırdığını gördüğümüz bu mısralarda şair, Türkçeyi ‘şakıyan ses’, ‘çağlayan dere’, ‘parlıyan ses’ gibi mecazlar çerçevesinde ele alır.

*“Dilim,
Bir dağ çeşmesidir,
Yüreğimden
Dudağıma süzülür
Dilim,
Nergiz gül kimidir”* (Bahtiyar Vahapzade, Ana Dili)

Bahtiyar Vahapzade, bir dağ çeşmesi imgesi ile Türkçenin akıcılığını, suyun dağın içinden çıkıp bir ağızdan dökülmesine nispet ederek kullandığını görüyoruz. Aynı şekilde Türkçe de yürekten dudağa dökülen bir dağ çeşmesi gibidir. Bu kategoride yer alan metaforlar Türkçenin söyleyiş güzelliğini ve akıcılığını ifade etmeye yönelik metaforlardır. Bu metaforların temelinde Türkçenin zengin bir söyleyiş güzelliğine ve akıcılığa sahip olduğu vurgusunun yattığı dikkat çekmektedir. Bu kategoride yer alan metaforlar analiz edildiğinde toplam 12 şiirde 10 metaforun yer aldığı, “coşkun ırmak” ve “çağlayan dere” metaforlarının 2’şer defa diğer metaforların ise birer defa tekrarlandığı görülmektedir.

Kategori 4. Duruluğu ve Gücü Simgeleyen Bir Kavram Olarak**Türkçe:**

Bu metaforlara ilişkin bilgiler Tablo 5'te yer almaktadır. Tablo 5' e göre bu kategoriyi toplamda 13 şiir ve 13 metafor temsil etmektedir. Tabloda, Türkçenin duruluk ve gücün simgesi olarak vurgulandığı bu kategoride yer alan metaforlara ve her bir metaforun yer aldığı şiir sayısına yer verilmiştir.

Tablo 5. Duruluğu ve Gücü Simgeleyen Bir Kavram Olarak Türkçe

METAFOR	Toplam f
Aydınlık ses	1
Parlayan ses	1
Güneşin aydınlığı	1
Yıldız	1
Güneş	1
Ay ışığı	1
Gök	1
Ak bulutlu gündüz	1
Umman	1
Dağ	1
Orman	1
Sihir	1
Mucize	1
TOPLAM Şiir	13
Metafor	13

Bu kategoride yer alan metaforlar Türkçenin duru ve güçlü yönünü ifade etmeye yönelik metaforlardır. Bu metaforların temelinde Türkçenin her tür duygu ve düşüncüyü dile getirmeye yetkin, duru, açık ve güçlü bir anlatım gücüne sahip olduğu vurgusunun yattığı dikkat çekmektedir.

Bu kategoride yer alan metaforlar analiz edildiğinde toplam 13 şiirde 13 metaforun yer aldığı, her bir metaforun birer defa tekrarlandığı görülmektedir.

*“Ay
Işığım
Seher yelim
Ak bulutlu gündüzüm
Seni bildim, her bilimi öğrendim*

Sensin benim dayanağım

Ana

Dilim

Güzel Türkçem

Bin çiçekli renkli bahçem” (İbrahim Minnetoğlu, Güzel Türkçem)

Bu mısralarda Türkçenin her tür anlamı yetkin derecede sunabilen yeterliliğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca dilin akıcılığı ve duruluğu da ak bulut imgesiyle belirginleştirilmektedir. Genel olarak iki uzak gerçekliğin yakınlaştırılması olarak anlaşılabilecek olan imgesel anlatım, bu şiirde dilin akıcılığı ile ak bulut benzetmesi arasında sağlanmıştır¹³.

“Türkçe bir orman

Duyuyor musunuz yeşil türküsünü

Oğullarımızın

Kızlarımızın” (Fazıl Hüsni Dağlarca, Ormanda)

Türkçeyi bir ormana benzeten şair, ormanın uyandırdığı heybet ve görkemliliğe gönderme yaparak ağaçların yaprak ve dallarındaki hisşirtılarını da oğul ve kızların berrak, temiz ve saflığı çağrıştıran sesleriyle özdeşleştirir. Genel olarak metaforik anlatımlarda benzerlikler bir üstdil simgeleriyle ortak çağrışımları gerçekleştirmek amacıyla kullanılır. Şiir simge üzerine, pragmatik düzyazıya gönderge üzerine odaklandığı için, mecazlar ve figürler genellikle şiir araçları olarak değerlendirilir. Bu sebeple, mecazları yorumlamak için bir üstdil kuran araştırmacı, metaforu ele alırken onunla türdeş araçlar kullanmaktadır. Benzerlik ilkesi şiirde belirgin bir husustur ve aynı zamanda şiirsel evrenin genişliğine gönderme yapar¹⁴. (Jakobson, 2003: 78)

“Ses yoktu eskiden

Ses budur besbelli

Dağ yoktu eskiden

Dağ budur besbelli

Su yoktu eskiden

Su budur besbelli

Gök yoktu eskiden

Gök budur ağzımda besbelli” (Fazıl Hüsni Dağlarca, Türk Yazdı Türkçe)

Şair burada Türkçeyi ses, dağ, su ve gök imgeleriyle birlikte kullanır. Bu dört unsurun doğal yaşamdaki yeri ile Türkçenin bir millet yaşamındaki

¹³ S. Hilav, “Nazım Hikmet’te Estetik Seçimlerin Evrimi”, Edebiyat Yazıları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 69-72

¹⁴ Roman Jakobson “Metaforik ve Metonimik Kutuplar” Kitaplık, S. 65, Ekim 2003, s. 78

yeri arasında ilişki kuran şair, bu mısralarla dilin önemine vurgu yapar. Bu imgelerden ses, müzikaliteyi; dağ, gücü; su, akışkanlığı, gök de duruluğu karşılar. Bu şiirde imgelerin bol kullanıldığı görülmektedir. İmge, “duyumsal niteliği ne olursa olsun, ya sözel ya mecazi, simgesel yoldan, ya da bunların şu ya da bu birleşimi yoluyla işlev görebilir”¹⁵.

Kategori 5. Milli Benliği İfade Eden Bir Kavram Olarak Türkçe

Bu metaforlara ilişkin bilgiler Tablo 6’da yer almaktadır. Tablo 6’ya göre bu kategoriyi toplamda 26 şiir ve 26 metafor temsil etmektedir. Tabloda, Türkçenin milli benliğin simgesi olarak vurgulandığı bu kategoride yer alan metaforlara ve her bir metaforun yer aldığı şiir sayısına yer verilmiştir.

Tablo 6. Milli Benliği İfade Eden Bir Kavram Olarak Türkçe

METAFOR	Toplam f
Pasaport	1
Kimlik	1
Benlik	1
İz	1
Simge	1
Us	1
Öz	1
Poz	1
Kişilik	1
Ses	1
Yazı	1
Bilinç	1
Can	1
Yürek	1
Ana sütü	1
Bağımsızlık	1
Özgürlük	1
Egemenlik	1
Bayrak	1
Ses sancağı	1
Ulus	1
Milletin harcı, sıvası	1
Dostluğun ve barışın bayrağı	1
Ülkü	1
Ebedi vatan	1
Milletin yaşam omurgası	1
TOPLAM Şiir	26
Metafor	26

¹⁵ Norman, Friedman, “İmge”, Kitaplık, S. 74, 2004, s. 82

*“Dildir, bir milletin harcı, sıvası
Dille katmerlenir sevginin hası,
Türkçe, Avrasya’nın kültür mayası
Türkçe konuşuruz, Türkçe yazarız”* (Naim Yalnız, Türkçe Konuşuruz, Türkçe Yazarız)

Bir milleti bir arada tutan, milletin fertleri arasındaki şiraze gibi algılanan dil, şairde Türk ulusunu temsil eden Avrasya’nın kültür mirası olarak görülmektedir. Farklı devletlere sahip olan Türk ulusunun ortak bir değeri olarak Türkçe özellikle ön plana çıkartılır.

*“Benim ana dilim, benim kimliğim
Pasportum, kendime öz hâkimliğim.
Benim benliğimin füsunkârlığı
Konuşan kemâli aklıdır dilim.”* (Bahtiyar Vahapzade, Benim Anadilim).

Dil ile kimlik, benlik arasında ilişki kuran şair, modern zamanlarda kimlik aidiyetine yönelik belirlemede dilin önceliğine yer vermektedir. Dil benliği inşa ederken benlik de kimliğin inşa edicisi olarak görülür.

*“Şiirim Türkçedir, düşüncem Türkçe
Özüm, sözüm Türkçe, Bayrağım Türkçe
Kederim Türkçedir, sevincim Türkçe
Zengin tarihimle, toprağım Türkçe”* Mehmet Postallı, Benim Dilim)

Dil ile düşünce arasında bir ilgi kuran şair, her ulusun bir düşünme biçimi olduğundan örtük olarak söz eder ve bu düşünme biçiminin de Türkçe olduğunu belirtir. Her tür duyguyu Türkçe düşünüş biçimiyle yaşadığına dair bir göndermede bulunan şairde, Türkçe genel olarak bir milletin varoluş kaygılarında ön planda yer alır. Türk ulusunu var eden asıl unsurun Türkçe olduğunu vurgulayan şair, modern zamanlara özgü bir tez ileri sürer. Şairler, öznel çalışmalarını yaparken sıradan metaforları tümüyle bir kenara bırakmazlar. Aksine sıradan gibi görünen metaforların kullanımı, özgünlüğü oluşturanın bir yolu olarak görülebilir¹⁶.

*“Özümüz, sözümüz, izimiz bizim
Gözümüz, yüzümüz, pozumuz bizim
Sazımız, nazımız, yazımız bizim
Türk’ün varlığını Türkçe haykırır”* (Mikad Bal, Türkçe Haykırır)

¹⁶ Zoltan Kövecses, “Edebiyatta Metafor”, Kitaplık, S. 65, Ekim 2003, s. 81

TÜRK ŞİİRİNDE KULLANILAN TÜRKÇEYE YÖNELİK METAFORLAR

Şair bu mısralarda Türkçenin, Türk ulusunun her şeyi olduğunu belirtir. Bu belirleme bir ulusu var eden tüm unsurların dil sayesinde gerçekleşme sürecine dâhil olduğunun bir vurgusudur

*“En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde düşünüp rüya göreceksin
En azından üç dil
Birisi anadilin
Elin ayağın kadar senin
Ana sütü gibi tatlı
Ana sütü gibi bedava”* (Bedri Rahmi Eyuboğlu, Üç Dil)

Bu şiirde şair anadil ile ana sütü arasında benzerlik kurar. Bilindiği gibi ana sütü, saflık ve berraklığı temsil eder. Türkçe şaire göre her bir Türk ferdi için aynı değerdedir. İnsan sağlığını olumlu olarak besleyen en sağlıklı besin kaynağının ana sütü olduğu kabul edilir. Türkçenin de aynı şekilde Türk ulusunun varlık ve benliğini besleyen en sağlıklı kültürel kaynak olduğu söylenebilir.

Bu kategoride yer alan metaforlar Türkçenin duru ve güçlü yönünü ifade etmeye yönelik metaforlardır. Bu metaforların temelinde Türkçenin her tür duygu ve düşünceyi dile getirmeye yetkin, duru, açık ve güçlü bir anlatım gücüne sahip olduğu vurgusunun yattığı dikkat çekmektedir.

Bu kategoride yer alan metaforlar analiz edildiğinde toplam 26 şiirde 26 metaforun yer aldığı, her metaforun birer defa tekrarlandığı görülmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın geneline bakıldığında metafor sayısına bağlı olarak kategoriler Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. Metafor Sayısına Göre Kategoriler

Kategoriler	f
Tarih, Kültür Mirası ve Köprü Unsuru	9
Zenginlik ve Güzellik Çağrıştıran Bir Kavram Olarak Türkçe	9
Söyleyiş Güzelliğini ve Akıcılığı İfade Eden Bir Kavram Olarak Türkçe	10
Duruluğu ve Gücü Simgeleyen Bir Kavram Olarak Türkçe	13
Milli Varlığı, Benliği İfade Eden Bir Kavram Olarak Türkçe	26
Toplam	67

Tablo 7’de de görüldüğü üzere bu çalışmada Cumhuriyet sonrası eser veren şairlerin şiirlerinde Türkçeye yönelik kullanılan metaforlar belirlenmiş ve bu metaforlar en yakın şekilde ilişkilendirilebilecek başlıklar altında sınıflandırılmıştır.

Çalışma bir bütün olarak ele alındığında Türkçeye yönelik yaklaşımların olumlu bir zeminde ele alındığı görülmektedir. Türkçeye yönelik olumlu bir tutum sergileyen şairlerin, Türkçeyi, Türk ulusu için bir var olma davası olarak ele aldıkları tespit edilmiştir. Türkçenin aynı zamanda ulus için bağlayıcı bir nitelik taşıdığı, ulusun yaşam kaynağını oluşturduğu, Türklerin devletin devamı noktasında dili bir sonsuzlaşma aracı olarak gördükleri ve dil imkânlarının üst düzeyde bir iletişim zenginliğine sahip olarak algılandığı dikkati çekmektedir. Türk ulusunun tarihle olan ilgisi anlamında dil, tarihin kaynağı, tarihin delili, dün, gelecek, yarın gibi benzetmeler eşliğinde kullanılır. Dilin zenginlik ve güzelliği anlamında Türkçe bereketli toprak, bin çiçekli renkli bahçe, keheşan, gülümseyen çiçek gibi metaforlarla anlatılır. Şairlerin Türkçenin söyleyiş güzelliğini ve akıcılığını belirtmek için bülbülün sesi, turnanın avazı, çağlayan dere, dağ çeşmesi gibi imgelere yöneldikleri görülür. Ele alınan şiirlerde aydınlık ses, parlayan ses, güneşin aydınlığı, yıldız, orman, ak bulutlu gündüz gibi imgeler ise Türkçenin duruluğunu ve gücünü belirlemek amacıyla kullanılır. Şairlerin milli benliği ifade etmek amacıyla kimlik, kişilik, ana sütü, egemenlik, can, iz, pasaport, poz gibi teşbihlere başvurdıkları göze çarpar. Şairlerin Türkçeye yönelik genel olarak yaptıkları vurgu, Türkçenin Türk ulusu için bir yaşam kaynağı olduğuna ilişkin belirlemedir. Şairlerin, şiirlerinde genel olarak kullandıkları dil, belli düzeyde bir sanat kalitesine işaret etmekten çok duygusal bağlılıkları ve yüceltmeleri esas alan bir üsluba sahiptir. Dilin niteliğinden çok dilin nicel yönlerinin öne çıkarıldığı görülen bu şiirlerde Türkçeye ilişkin belirlemelerin öznel bir yapı oluşturduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, Cumhuriyet sonrası dönemdeki durum ele alındığından sınırlı sonuçlara ulaşılmıştır. Ancak Cumhuriyet öncesi dönemi de ele alan geniş kapsamlı çalışmalara gereksinim duyulmaktadır. Yapılacak bu tür çalışmalar ile daha geniş kapsamlı sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

Copyright of Journal of Academic Studies is the property of Journal of Academic Studies and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.